

De dode geliefde stamelt en steelt

Na een jaar en een dag rouwen verandert er iets bij de Britse schrijfster Ali Smith. Ze begint te overwegen om de stoel waarop haar geliefde zat te verplaatsen naar een andere plek, een plek die Smith zelf beter vindt. Beweging lijkt weer tot de mogelijkheden te behoren.

Hoe breng je je geliefde weer tot leven? Misschien door de draad van haar werk op te pakken. *Artful* is gegroeid uit een serie van vier lezingen die Smith gaf aan de universiteit van Oxford. Als die lezingen werkelijk in deze vorm uitgesproken zijn, dan moet het bijwonen daarvan een hele gebeurtenis zijn geweest. De lezingen zijn namelijk een uitwerking van de aantekeningen die de dode geliefde, een literatuurwetenschapster, op het bureau heeft achtergelaten - op 'jouw bureau dat nu mijn bureau is geworden'. Smith moet vaak raden wat haar geliefde kan hebben bedoeld, en dat maakt de tekst ook tot een dialoog met de gestorvene. Soms is die dialoog heel geleerderig, vol met verwijzingen naar hoge literatuur en obscure films. Soms is het een pure pijnzang.

En het zingen werkt. De geliefde komt terug uit de onderwereld. Ze gedraagt zich alleen wel vreemd: ze steelt puntenslijpers en steekt mokken in haar jaszak. Of ze zet de televisie aan. 'Ben je teruggekeerd van de doden om televisie te gaan kijken?', vraagt Smith. Geen antwoord.

Smith weet wel dat ze zich deze wonderbaarlijke terugkeer verbeeldt. Ga maar na: de geliefde stamelt, waar ze vroeger zo vloeiend sprak. Haar neus is half verdwenen en ze stinkt – zó erg dat de burens klagen. Een idylle is het allemaal niet. En toch, als de stinkende geliefde naast haar in bed ligt, met het zand en de klei nog aan haar benen gekoekt, kan Smith weer slapen. 'Onze verbeelding kent ons beter dan wij onszelf kennen', zegt Smith.

Wie zei dat non-fictie realistisch moet zijn? Mensen dagdromen en fantaseren. Wij hebben preoccupaties en wanen die onze blik kleuren. Als je met precisie wilt beschrijven hoe het leven op je overkomt, dan krijg je misschien een tekst als deze. Dat wil zeggen: een veeleisend en desoriënterend boek, vol rare sprongen en taalgrapjes. Een boek dat op het oog inderdaad een bundeling van vier tamelijk abstracte lezingen is, onder meer over 'vorm' en 'tijd'; lezingen waarin een hoop citaten en referenties langskomen, die vaak interessant zijn en soms ook niet. Maar het sterke gevoel is: daar gaat het allemaal niet om. Smith zet woorden in om haar geliefde terug te schrijven. En dat is wat woorden kunnen: dingen of mensen present stellen die niet materieel aanwezig zijn. Goed beschouwd een wonder, dat ons brein haast niet aan kan. Dat ons kan doen hallucineren.

Artful is een intens, serieus en ongrijpbaar boek. Een boek dat troost, maar tegelijk nergens beschutting biedt. Je voelt Smiths drang, haar noodzaak tot vormgeving. Die drang maakt het vreemde resultaat volkomen acceptabel. Ontroerend zelfs.

Marjan Slob

Artful, Ali Smith. Hamish Hamilton, Londen, 2012, 203 blz. ISBN 978-0-241-14541-8, € 23,95.

[vier sterren]